

petites parcel·lacions, especialment de cítrics. La degradació paisatgística vendrà donada per una progressiva implantació d'una agricultura extensiva de la qual ja hem parlat, que a més de contaminar el sòl amb pesticides i nitrats, també augmentarà el consum dels recursos hídrics, destruint tot el paisatge peculiar d'un ambient mediterrani tal i com hem vist en aquest treball.

Per tant, és la urbanització rural, des d'una perspectiva moderada, o l'agricultura extensiva, el futur per conservar el paisatge de sa vall de la Nou?

Bibliografia.

- Carbonero Gamundí .M.A.(1992). *l'espai de l'aigua*. Ed Consell Insular de Mallorca. Palma de Mallorca.
- Grimalt Gelabert. M .et al. (1990). *Així és Manacor. Els Torrents de Manacor*. Ed Ajuntament de Manacor .Manacor.
- A.A.V.V.(1995). *Així és Manacor. Els Regants de Sa Vall de la Nou*. Ed Ajuntament de Manacor. Manacor.
- A.A.V.V.(1995). *Atles de les Illes Balears*. Ed. Govern Balear. Palma de Mallorca.
- Roselló Verger.V.M.(1964). *Mallorca: el sur i el sureste*. Ed Cámara oficial de comercio,industria i navegación. Palma de Mallorca.

També s'ha comtat amb la col·laboració de diverses fonts orals com la del Senyor Rafel Sitges Febrer i Margalida Brunet Sitges.

Ahora s'agraeix la col·laboració del Dr. Miquel Grimalt Gelabert per les puntualitzacions fetes i per haver-me encoratjat a realitzar aquesta comunicació.

Son Macià: espai, societat i cultura. (1)

Tomàs Garau Febrer

Introducció

Pot resultar extremadament difícil parlar de la història d'un poble i d'una col·lectivitat, perquè sempre hem de posar la fita de fins allà on creim que podem considerar que ja és o pertany a la història i des d'on encaixam el present. A més a més, de la història de Son Macià, que la podem considerar recent, forçosament i a part dels documents i arxius que hom pugui examinar, n'és imprescindible xuclar i beure de les fonts de la tradició oral i, sobretot, del testimoni directe.

Aquest possiblement sigui un dels trets més interessants quan volem fer l'estudi de la col·lectivitat d'aquesta vall, en què el nucli principal, geogràficament parlant, el trobam situat a uns 7 kilòmetres al sud-est de Manacor. El fet historiogràfic del naixement de les primeres edificacions al 1919 ens ha permès poder comptar amb una valuosa informació de primera mà, de protagonistes directes i de les seves vivències en el procés de creació i consolidació del nucli urbà, que en el fons representa una part substancial de la història del poble macianer. Aquesta conjunció dels documents existents amb la reafirmació dels protagonistes es deriva en gairebé una crònica i una història molt pomenoritzada i contrastada, que en molts casos i en altres històries, evidentment, és quasi bé impossible que l'investigador pugui tenir al seu abast. Endemés, i sortosament, també tenim el suport gràfic de la fotografia, que comporta, en el cas que analitzam, una font de gran interès i de gran estima per a poder comprendre una gran part dels esdeveniments importants succeïts en aquest àmbit geogràfic.

Son Macià té una història relativament breu –si la mesuram dins els paràmetres de la historiografia oficial-, emperò podem considerar-la una història prou moguda. Pensem que el període de consolidació de les primeres famílies, al voltant del nou temple, el podem situar en un espai temporal d'uns vint-i-cinc anys. És a dir, un cicle molt curt per a consolidar unes relacions de convivència i de projectes de futur. En aquest sentit, per tant, podem afirmar que estam davant un exemple

nítid de com neix, de com es consolida i de com perviu una agrupació humana, amb les seves lluites per poder subsistir, i també dels vincles, a vegades de parentiu entre els seus habitants, així com també l'aportació dels foranis que arrelaren aquí per raons d'obrir-se un incipient futur.

El fet intrínsec i veritablement constatable seria el sorgiment d'aquest assentament humà, amb tot el que això suposa, a Manacor de principis del segle XX, i en una zona sinó excessivament allunyada de la metròpoli sí enclavada en un indret gairebé a esquerra mà dels interessos manacorins. El coneixement, per tant, del ciutadà de Manacor envers Son Macià, ha estat un coneixement tardà. Aquest fet, pot ser motivat, entre altres circumstàncies, per les precàries vies de comunicació que hi ha hagut fins a les darreries dels anys seixanta, i també per la natural tendència dels manacorins de cercar quasi només la zona costanera del port de Manacor i s'Illot.

Son Macià és un fidel exponent de com pot nèixer, per molts motius i circumstàncies, una població humana, i com assoleix i consolida el seu esperit de convivència d'un grapat de famílies, sense escatimar l'esforç col·lectiu, a pesar de també anar caminant com a ésser individual. Tal vegada, aquest caràcter no gaire llunyà de la societat mallorquina, en què tots els membres d'un mateix poble o zona, obeint les lleis de la seva pròpia supervivència, estableixen un codi de relacions socials, d'unificació d'esforços, d'encarar els problemes dels propis veïnats, sobreviu encara ara aquí, a pesar d'alguns matisos. Naturalment, aquesta forta empremta, provinent de la consciència religiosa de la societat rural de la vall macianera, ha sofert els embats d'un canvi de valors, fet que no és extern arreu de tota la societat mallorquina ni tampoc al pas del temps.

Aquests canvis produïts en alguns dels valors tradicionals amb què es regien els habitants d'aquesta zona són evidents, així com també s'ha anat passant d'una societat totalment agrària i camperola a una societat més industrialitzada i de serveis. No obstant això, si la necessitat ho exigeix o si sorgeix un problema que afecta la col·lectivitat dels macianers, encara hi perviu –no exempta d'algunes dificultats– aquesta reminiscència de lligar i conjuminar tots els esforços per dur a terme tots els projectes i assolir objectius comuns. És d'aquesta manera, generalment, com tots els reptes importants d'infraestructures i fites d'especial relleu dins la història local s'han pogut aconseguir.

D'ençà el seu naixement, la societat macianera ha estat prou autosuficient per a poder fer front a les seves pròpies exigències i a les seves mancances. Encara que supeditada a la ciutat de Manacor, especialment per qüestions de caràcter administratiu i civil, la societat de la vall macianera de la primera meitat del segle XX, entresentida de cert oblit consistorial i aïllada, com hem dit anteriorment, per circumstàncies geogràfiques, va establir el seu propi ritme de vida i les seves pròpies pautes, resistint-se a qualsevol intromissió que la pogués somoure.

Aquesta actitud no vol significar un individualisme exacerbant del col·lectiu macianer, sinó més bé un sentiment d'autoprotecció, i conscient, sobretot en els darrers anys, que tot el que flueix del bagatge de la seva cultura popular és un tret que el defineix i consolida com a poble.

Son Macià d'avui crec que el podríem definir per la conjunció de tres grans eixos que han configurat i en certa manera segueixen configurant tot el procés de creixement d'aquesta col·lectivitat: l'espai, la societat i la cultura. El primer, com a determinant –a causa de l'orografia dels terrenys– de produir-se un aïllament envers Manacor i Felanitx, les dues poblacions més pròximes, fins que millorà la connexió viària i possibilità un major coneixement mutu. El segon correspon a l'assentament de les famílies en un espai concret i predeterminat, amb la seva important diversitat de procedències que consolidaran un caràcter i una manera de fer les coses i d'enfrontar-se als problemes i necessitats socials del poble. Tot i això, sobresurt el substrat de la cultura camperola, popular i llegendària, que incideix de manera feaent i clara en tot el desenvolupament del quefer diari de la dona i l'home macianer. Son Macià va lligat íntimament a la seva cultura. I aquest n'és un aspecte a considerar i un tret fonamental que ha perdurat i caracteritzat al poble, consolidant així, des de l'antigor, el seu genuí tarannà.

Espai

L'estudi i el coneixement del nucli urbà de Son Macià no es pot tractar d'una manera aïllada. Cal arrossegar tota una sèrie d'aspectes sense els quals s'esdevé quasi impossible poder entendre l'evolució d'aquesta societat civil.

L'enclau geogràfic exacte el trobam situat a uns set kilòmetres al sud-est de Manacor. Per damunt el nucli macianer hi passa el paral·lel 39° 31' i gairebé el meridà 3° 13'. L'àmbit de l'espai de domini macianer el trobam situat a grans trets entre els paral·lels 39° 32' i 39° 27' i entre els meridians 3° 11' i 3° 18'. Tota aquesta extensa zona del llevant mallorquí inclou les velles possessions de Son Amengual, Son Cladera, sa Vall, Son Llodrà, es Rafal, s'Hospitalet, s'Espinagar, es puig de l'Anar, es Fangar, sa Mola, Son Vaquer, Son Banús, Son Vell i es Boc.

Aquests centres neuràlgics de producció agrícola aglutinaven a finals de la centúria passada una gran part de la població, disseminada també en nombroses cases de fora vila i llogarets. És també a finals del segle XIX i principis del XX que es produeix a Mallorca el fenomen de la parcel·lació d'aquestes grans propietats, contribuint així a un augment d'habitants i a l'increment de famílies que anaven establint-s'hi.

Llavors, quan parlem de Son Macià no ens referim simplement al nucli de població, sinó a una extensa zona de domini territorial i cultural que l'habitant de la vall macianera des d'abans de la creació del poble ja tenia com a seu. És aquest un espai que ve conformat per tota una àrea on la cultura popular i llegendària és el nexa entre els seus habitants. Partint d'aquesta premissa, podem subdividir el concepte de Son Macià i podem parlar, aleshores, de Son Macià urbà i de Son Macià circumdant. Per tant, trobarem un Son Macià urbà, el del poble, el dels carrers, el de la plaça, el de l'escola, el dels edificis, etc.

L'emplaçament d'aquest es situa a uns 300 metres de les cases de la possessió, en un intent, pareix ésser, de no allunyar gaire el futur temple, i cerant també el millor enclau dalt la part aturonada de les tres quarterades, des d'on es podria destriar millor el temple des de les foranies.

Analitzant els plans cadastrals de 1870 i 1959, es pot constatar que les diferents parcel·lacions sofertes dins l'interval d'aquests anys ens mostren que les línies fonamentals de les dues possessions adjacents: Son Macià i sa Vall, han determinat el traçat urbà de les edificacions i dels mateixos carrers.

Tot tendria el seu començament dia 21 de gener de 1919, quan Martí Mayol Gelabert, propietari de la possessió de Son Macià, rubricà escriptura de donació de tres quarterades a favor de l'Església Catòlica de Mallorca, amb la condició que s'hi bastís un temple catòlic per a tot els fidels de la zona.

L'escriptura de donació no especifica el punt exacte dins les tres quarterades on s'havia d'aixecar el nou temple. Però està clar que les autoritats eclesiàstiques triaren el punt més idoni i lògic d'aquell bocí de terra que se'ns presenta un tant aturonat. Tant és així, que el seu nom és el de *turó de ses Argelagues*, en clara referència també als nombrosos arbusts d'aquesta classe que hi havia. El valor d'aquestes tres quarterades era, llavors, de 1000 pessetes respecte al valor total de la possessió. L'escriptura de donació també especifica que si per qualsevol motiu el temple no s'utilitzà o no romangués obert al culte, aquests terrenys revertirien al senyor o als seus hereus, menys els solars venuts a les famílies.

És evident la pressa per començar a posar en marxa tots aquests projectes, i això queda constatat en les dates successives. El 20 de maig del mateix any 1919 l'Ajuntament aprova el projecte d'una barriada de cases i església en aquests terrenys propietat del Sr. Bisbe, amb la condició que els propietaris han de presentar els plans d'establiment a l'Ajuntament. El Pla General fou presentat per Mn. Joan Ferrer. Aquest pla del poble el traçà el felanitxer Mn. Joan Capó, autor també del pla del temple i constructor de la creu en pedra de Santanyí que tenim a l'entrada del nucli urbà. Cal ressaltar el fet curiós que els plans sol·licitats no es presentaren fins que, dos anys després, l'Ajuntament va avisar els propietaris de la necessitat d'aquesta diligència.

Els solars venuts al voltant del temple varen contribuir, d'una banda, a la recaptació econòmica que serví per sufragar les despeses de l'execució de les obres i, per l'altra, al començament de l'assentament humà de les famílies, origen del poble. Els dos primers solars que es varen vendre foren els números 31 i el 32 del pla de parcel·lació, amb un preu de 100 pessetes. La totalitat de solars venuts entre 1920 i 1926 fou de 57, i el total recaptat 7.065 pessetes.

El 26 d'abril de 1921, a proposta de la Comissió de Foment, s'aprovà el pla de nova construcció del frontis de la casa situada al solar n. 17 del pla presentat per Francesc Vaquer Muntaner. Aquesta edificació és el Cafè de Ca'n Pelut, a la plaça, que fou la primera casa construïda del poble. Poc després, el 5 de febrer de 1922, la mateixa Comissió de Foment també aprovava els plans de nova construcció del frontis de la casa presentada per Miquel Nicolau Fullana, a l'actual carrer de Sant Martí n. 6, que durant molts d'anys fou una botiga de comestibles.

A partir d'aquí, per tant, es comencen a concentrar un grapat important de les famílies que actualment formen el poble. De totes maneres, la norma general respecte a l'orientació que prenen les parcel·les és impossible de trobar i clarament ve

determinada per importants factors resultants de les finques primitives. El cas que tractam és especial, ja que correspon a diverses finques rústiques importants parcel·lades per bancarrota dels propietaris, en el centre de les quals sorgí, en menys de 25 anys, una població. El traçat es va basar clarament en els camins, murs i parets preexistents, i el resultat humà i econòmic de tot això és evident en el paisatge actual de Son Macià.

Just acabada la guerra, al 1939, l'amo en Francesc Vaquer Sitges (*à Pelut*) i l'amo en Bartomeu Llinàs Sureda (*à Garriguer*) continuaren engrandint el poble i establint-lo d'acord amb les idees previstes en el pla primitiu.

Aquesta parcel·lació i desmembració de les grans finques rústiques, que havia començat anys abans, també afectà les propietats de Son Macià i dels voltants. El 4 de juliol de 1920 es presentava a l'Ajuntament el pla d'establiment del predi del puig de l'Anar, que s'aprovà el 17 d'agost del mateix any.

El 22 de desembre de 1920 es presentaren, també, els plans d'establiment de la torre de s'Espinagar, que foren aprovats el dia 1 de febrer de 1921.

El mateix dia, l'Ajuntament acordava requerir als propietaris de Son Macià i es Rafal que en un termini de quinze dies presentassin els corresponents plans d'establiment, amb la notificació de la corresponent multa si així no ho feien, per causa d'haver prescrit el primer requeriment. El pla d'establiment des Rafal s'aprovà per unanimitat el 12 d'abril de 1921.

Tots aquests aspectes que acabam de mencionar ja pertanyen al que abans hem denominat com a Son Macià circumdant. Aquest Son Macià, com hem remarcat breument, integra tota una àrea concreta geogràfica on es respira una cultura i un esperit ancestral que ha contribuït en la manera de ser dels seus habitants. Tots els paratges que configuren aquesta àrea geogràficocultural, al voltant del nucli de població, són part substancial del macianer i de la seva avior. Això fa que l'individu d'aquesta vall ho senti com un patrimoni propi, i en parlar de Son Macià ja integri els dos conceptes: Son Macià poble i Son Macià circumdant.

Tot sabent que Son Macià no té jurisdicció municipal, perquè pertany –com tots sabem– al municipi manacorí, aquest ESPAI, que el podríem definir com un reduït d'estimació a la terra, a la seva cultura i toponímia, té un significat molt important per al macianer. Emperò, evidentment hom podria demanar-se: "Però bé, i quina és aquesta zona?"

Jo simplement em remetria a un fet circumstancial i que ens dona la clau de tot això: quan al 1932 l'arquebisbe bisbe Miralles va erigir vicaria a Son Macià, va establir una demarcació per la qual tots els habitants d'aquesta pertanyien a l'Església macianera des del punt de vista religiós i sacramental.

No anava gens desencaminat el Sr. Bisbe, i crec que les línies que marcà no són fruit de la casualitat, sinó més bé d'un espai ja molt ben determinat quant a les mateixes relacions de les cases i possessions existents i dels habitants entre ells, des de ja molts temps abans de l'inici del poble. A més a més, tot això unit als costums, la cultura i la religiositat comuns fan que aquesta àrea sigui diferent de les terres veïnals.

Excepte algunes petites variacions, -i també pensant que ja avui en dia hi ha consolidades les urbanitzacions de Cales de Mallorca, Cala Tropicana, Cala Murada i que els espinaguers tenen una associació de veïnats-, podem assenyalar els següents límits: al nord, la línia divisòria començaria des de Cala Magraner, tallant un bocí de Son Josep i seguint al peu de la vessant sud del relleu orogràfic de Son Josep i Son na Moixa, i de la vessant nord de la resta del conjunt de muntanyoles existents (Son Llodrà, sa muntanya de sa Vall, s'Esquerda, es Cor de Jesús, sa Roca des Castellet i es puig de Llodrà) fins a la carretera de Manacor a Felanitx. A l'est, el litoral costaner des de Cala Magraner fins a ses Partions. Al sud, des de ses Partions seguint la línia divisòria del terme de Manacor i Felanitx fins arribar a la carretera que uneix ambdues poblacions. A l'oest, la línia seguiria el traçat de la carretera de Manacor a Felanitx, amb l'annexió d'alguns llogarets de l'altre tombant de la carretera, fins al creuer de Manacor a Son Macià.

A pesar que l'àrea de sa Plana, a la zona sud a prop de la línia dels dos termes municipals, es desmembrà ja fa uns anys de la jurisdicció eclesiàstica de Son Macià, i, evidentment, pel fet d'estar més a prop de Porto Colom i Felanitx hagi elegit l'esdevenir felanitxer, l'entendem inclosa dins aquesta delimitació per considerar-la amarada d'aquesta forta traça històrica, religiosa, cultural i humana que conforma aquest perímetre.

Societat

En parlar de la societat macianera, cal respondre a la pregunta de rigor: "Quina és la procedència geogràfica dels macianers i d'on prové la seva empenta com a col·lectivitat?"

En el darrer terç del segle XIX i principis del XX trobam l'existència d'una sèrie d'oratoris públics, localitzats en es Rafal Pudent, Son Fortesa, s'Hospitalet, s'Espinagar, es Fangar, Son Macià i Llodrà. Aquests oratoris resultaven insuficients per a una demanda de cada vegada més exigent d'una pagesia encara molt espargida. Aquesta circumstància era el problema principal per a poder assistir a les celebracions i oir missa. Les distàncies que alguns fidels havien de fer per complir els seus preceptes religiosos eren bastant considerables.

Les primeres notícies ja les tenim de mitjans segle XVIII: el 19 d'agost de 1745, Bartomeu Barceló Bennàsser, fill de Bartomeu i Coloma, batiat a Felanitx el 15 de febrer de 1713, es comprometia a celebrar la missa dominical a Son Macià i sol·licitava la tonsura.

Dia 1 de novembre de 1756, en Joan Antoni Adrover Barceló havia de celebrar la missa dominical a Son Macià i sol·licitava les ordes menors.

Ja trobam indicis a principis del segle XX del projecte de creació d'un temple que substituís la capella de la possessió. S'utilitzava, per a tal menester, una cambra interior de les cases. Per tant, moltes vegades la gent no hi cabia i oïa missa dins la cuina o enmig de les mateixes cases.

Els capellans encarregats, aleshores, eren Mn. Joan Pocoví i més tard Mn. Llorenç Caldentey, ambdós de Manacor. El 14 de setembre de 1918 –un poc abans

de la donació dels terrenys a l'Església mallorquina- el secretari de cambra de l'Obispat autoritzava Mn. Bartomeu Pastor a continuar celebrant la missa al predi de Son Macià.

La societat pagesívola de la vall macianera d'aquell temps anava en consonància amb la resta de l'illa. Una societat que anava establint-se dins les cada vegada més parcel·lades finques, i amb un fort component religiós que la caracteritzava. La documentació a l'abast de l'investigador, tant de l'arxiu diocesà com de la pròpia parròquia, així ens ho confirma. En una primera llista de subscripció per poder començar les obres del temple trobam, en primer lloc, els noms dels caps de casa de les primeres famílies macianeres, així com la quantitat aportada a tal menester. Són 53 famílies més el capellà Mn. Bartomeu Pastor. El total recaptat pujava a 915 pessetes. Un bon començament per envestir tal magnànim projecte.

En els llibres d'empadronament anteriors a 1863, la zona de Son Macià no apareix com una àrea definida. És per això que cal partir d'aquest any per saber el registre demogràfic de l'espai que analitzam i ja amb pintes de col·lectivitat. La totalitat d'habitants empadronats en aquests llocs, dins aquesta extensa i delimitada àrea, a pesar que en aquest cas no hi figura comptabilitzat es Fangar, era de 299 persones.

En el padró de 1898 (quarter n. 2), hi trobam empadronats 444 habitants. És interessant saber que l'activitat majoritària dels censats era la següent:

llauradors (66,8%), jornalers (33%) i la significativa dada d'un estudiant (0,2%).

De totes maneres, aquestes dades s'han d'agafar amb les corresponents reserves, ja que els censos incloïen els nins petits i les dones a l'apartat de llauradors. El que sí és una dada per tenir en compte és l'origen de la població macianera. Els percentatges eren: 70,7% de Manacor; 25,6% de Felanitx; 0,4% d'Artà; 0,4% de Sant Llorenç; 0,4% de Palma; 0,2% de Son Servera; 0,2% de Sóller; 0,2 % de Capdepera; 0,2% d'Alaró i 0,2% de Porreres.

En un document parroquial bastant significatiu de principis del segle XX, hi trobam un cens de població de la zona, distribuït per famílies, segurament per saber les necessitats de l'entorn de cara a la construcció del temple. També hi trobam la llista dels malnoms o àlies, que generalment s'empraven més que els llinatges de la persona, i que ens pot servir per al seu estudi i relació amb els actuals. El total d'habitants era de 490.

L'anàlisi del col·lectiu macianer ens permet observar, evidentment, que a partir dels anys 20, en què es comença a desenvolupar el nucli de població, de cada vegada més el punt de naixença dels macianers és més manacorí. Això és totalment lògic i comprensible, perquè les noves generacions s'anaven empadronant al municipi de Manacor. Ho podem constatar al padró de 1945, en què el 82,9% de la població era de Manacor, el 12,6% de Felanitx i el 4,3% d'altres procedències. En el mateix padró, les professions, oficis o activitats també han experimentat una clara variació respecte a padrons anteriors, i les podem catalogar de la següent manera: llauradors, 299(37,4%); mestresses de casa, 271(33,9%); nins i nines en

edat escolar entre Son Macià i es puig de l'Anar, 123(15,4%); sense catalogar, 77(9,6%); jornalers, 9(1,1%) i de la resta, 19(2,3), representats així: 1 tenda, 1 ferrer, 1 fuster, 2 servents, 2 pastors, 2 majorals, 1 garriguer, 1 caminer, 2 mestres nacionals (escola de Son Macià i escola des puig de l'Anar), 1 carter, 1 vicari i 4 religioses.

La societat macianera ha anat en consonància i ha anat evolucionant amb els canvis generals soferts en les estructures econòmiques i socials de les illes. Amb l'obertura de l'economia cap al sector de serveis a causa sobretot, de l'aparició del fenomen turístic, l'habitant macianer va passar de dependre gairebé de les feines agrícoles a expandir el seu futur en altres activitats i sectors. Amb això, tampoc no hem d'obviar que hi existia una important activitat de contraban, que suposà, en alguns casos, poder subsistir en la cada vegada més precària situació econòmica que envoltava l'agricultura.

De totes maneres, el gran canvi, entès des del punt de vista d'un significatiu augment del poder adquisitiu de la societat macianera i del començament de les principals obres i projectes, el podem situar a finals dels anys 60 i principis dels 70. Fins i tot aquesta consciència de canvi havia començat el 1963 amb l'inauguració de l'enllumenat públic de les cases del poble i de fora vila.

La proximitat a la costa lleuantina havia de capgirar ràpidament la societat de la vall, oferint un treball més atractiu i segur a una gran part de la població macianera, que abandonaria progressivament les tasques agrícoles. Tot això derivaria en l'aparició d'una petita indústria aparellada a la construcció i molt sovint subsidiària d'aquesta.

Aquesta obertura cap a l'exterior, cercant nous espais per millorar l'economia domèstica, precisava, però, d'una millor connexió i condicionament de la xarxa viària, que aleshores es reduïa pràcticament a camins de carro.

En el macianer, conscient que això significava rompre l'aïllament com a poble i l'inici d'un progrés econòmic en què també s'hi jugava el futur, ressorgí, altra volta, l'esperit col·lectiu que en els moments importants l'havia caracteritzat.

El 28 de gener de 1968 començava, per tant, l'adecentament i posterior asfaltat del camí que enllaça Son Macià amb Manacor, arribant fins al creuer de s'Hospitalet. S'iniciava, d'aquesta manera, una de les principals obres d'infraestructura civil de més transcendència dins la història local. I tot això no hagués estat possible sense la intervenció general, d'una manera o altra, de tots els habitants de Son Macià urbà i de Son Macià circumdant.

L'any següent també es presentava el projecte de pavimentació asfàltica dels principals carrers del caseriu i que, poc després, es duria a terme. Després, en anys posteriors, vendrien altres obres importants: enderrocament del vell temple (1969) i edificació del nou (1973); construcció d'un nou centre escolar, començant al 1974 les gestions en contra els interessos, llavors, del MEC i inaugurat el 1975; instal·lació de la xarxa d'aigua corrent potable (1983), etc.

El poble macianer s'ha anat forjant amb els anys amb un estil molt peculiar de fer les coses i d'enfrontar-se als problemes comunitaris, encarant-los amb opti-

misme i autosuficiència i sense esperar, en molts casos, la supeditació a la ciutat de Manacor. Aquest tarannà, emperò, no ha suposat mai una falta d'enteniment del macianer cap a la ciutat manacorina, sinó més bé un reconeixement i una valoració per part d'aquesta, encara que potser tardanament, de la idiosincràsia pròpia dels habitants de Son Macià.

Cultura

L'anàlisi del fet cultural a Son Macià la podem diversificar, per una part, en el conjunt de manifestacions de la cultura popular i, per l'altra, en l'aportació de l'ensenyança oficial rebuda a l'escola.

Les manifestacions de caire popular en què l'habitant de la vall macianera ha impregnat el seu destí, des de bé l'existència del període neolític, han estat molt variades. L'habitant de l'espai macianer ha necessitat, més que mai, estar en contacte real amb la terra, entès com un contacte físic i visual. Aquesta relació de l'home amb l'entorn queda ben patent dins l'esdevenir macianer. Així com anteriorment hem citat que per entendre Son Macià d'avui havíem de tenir molt en compte tot un espai, tampoc no s'entén l'habitant d'aquí sense el seu acoblament a la cultura en tots els seus sentits.

Molt abans de la concentració urbana, l'home i la dona, el nin i la nina de la vall sentien molt vivament aquest solada de llacor tradicional i camperola dels costums ancestrals dels seus avantpassats. Durant tot l'any el pagès anava collat amb les feines pròpies de la ruralia i amb les manifestacions de cultura popular que s'esdevenien entre un ritual mític i religiós.

A la primeria del segle XX hi ha constància que ja els habitants de l'espai macianer es reunien per divertir-se i gaudir de les seves festes i de la companyonia en certs llocs habituals. El principal, per antonomàsia, era sa Clastra de la possessió de Son Macià. Allà es congregaven els pagesos disseminats dins la vall i el seu entorn, per escoltar glosades, balls típics mallorquins, i la destresa dels sonadors de guitarra i guitarrons. A falta d'un local o espai més adequat, fou aquí, a sa Clastra, on durant un bon grapat d'anys es dugueren a terme la major part de les representacions culturals.

El teatre, una de les expressions de caire popular de més acceptació, tengué també aquest marc abans de la creació del poble, si bé, qualsevol lloc era bo per a representar les comèdies, entremesos i sainets. Generalment es cercaven les grans possessions: Son Macià, Son Llodrà, s'Hospitalet, es Fangar, etc.

La comèdia ha estat sempre uns dels gèneres preferits pels macianers. Comèdies de llenguatge directe i clar, parodiant costums i no sempre de caràcter còmic han assolit un nivell acceptable de seguidors. Si bé, l'obra duita a terme en més ocasions ha estat *El rei Herodes*, representada per diverses generacions d'actors macianers; el drama litúrgic s'ha circumscrit exclusivament a aquesta obra. En moltes altres representacions teatrals trobam el segell d'en Sebastià Nicolau, malauradament desaparegut fa poc temps, que va escriure algunes de les seves obres en exclusivitat per als actors i teatre macianer.

Amb la inauguració el 1967 del Saló Parroquial, en què s'escenificà *El rei Herodes* i el *Doctor improvisat* amb una assistència de gom a gom, el teatre macianer va reprendre un nou impuls i les representacions han estat moltes i molt variades.

En referència a les dates representatives de les festes locals, la festivitat de Sant Antoni ve determinada per dos actes que són el fogueró i les Beneïdes. L'encesa del fogueró és una festa relativament nova a Son Macià. Antany, no ens consta que se celebràs, i la va introduir el capellà Moranta, natural de Muro, el 1961. Les Beneïdes, en canvi, tenen una tradició molt antiga. Ja se celebraven abans de l'existència del nucli de població. Les possessions de Son Macià, es Fangar i e'Hospitalet eren els llocs elegits per on passaven les carrosses i animals que els pagesos duïen a beneir. En els primers anys d'existència del poble se celebraven el dia de Sant Sebastià. Poc després passaren al dia de Sant Antoni, celebrant-se el primer diumenge posterior a les de Manacor. Sempre han estat unes festes molt participatives, i en els darrers anys han agafat molta força, també gràcies a la participació de carrosses de fora poble. Les dues característiques principals són: la inexistència de classificació i de premis, ja que tots els participants reben un obsequi; i, per altra part, la desfilada de la carrossa o carrosses locals de riure, de to burlesc i satíric. El capellà, per excelència, que presideix des de fa molts d'anys les Beneïdes és Mn. Llorenç Bonnín, que ja és una tradició local.

Altres festes o manifestacions culturals com el ball de bot, sa Volta des Salers per Pasqua, la festa de sa Ximbomba i les Festes d'Estiu són una bona mostra per veure que el macianer necessita per viure no perdre mai el contacte amb les velles tradicions. Endemés, se sent orgullós de pertànyer a un reducte, gairebé inexpugnable, a l'hora de mantenir fermes i protegits aquests valors.

Les necessitats i les ànsies culturals dels habitants macianers també prest anaren dirigides a l'àmbit escolar. La població, pràcticament analfabeta, necessitava sortir d'aquest endarreriment per poder afrontar amb garanties el seu futur. Al principi i sense haver-hi una escola oficialment establerta, els habitants cercaven el suport dels pagesos més lletraferits i de mestres de pagament. Des del moment que es creà oficialment el 1931 l'Escola Mixta de Son Macià, l'ensenyament agafà un rumb molt distint. La permanència del mestre Pere Garau des del 1933 fins al 1971, any en què es jubilà, i que impartia una pedagogia basada en els nous corrents pedagògics tan importants del primer terç del segle XX, va deixar una forta empremta a dues generacions de macianers, juntament amb la labor de les monges de la Caritat.

Durant els anys de finals de la Segona República i anys de postguerra, la matrícula de l'escola d'adults que impartia el mestre Garau als vespres és prova fefaent que les inquietuds que tenia la ruralia macianera d'adquirir, almanco, un nivell cultural d'acord amb les seves necessitats eren de ferma voluntat.

Al Son Macià actual, la pervivència del substrat de totes les manifestacions que vessunyen el seu caràcter ancestral, juntament amb els coneixements adquirits a l'escola, són un testimoni del fort arrelament que té el macianer envers l'espai

que li ha tocat viure. Agunes provatures com tòrcer braç, tòrcer dits, l'espolsada, besar barra, tir de bassetja, estirar romana, etc., freqüents entre els macianers de principis del XX, encara s'intenten preservar dins la Festa Pagesa de l'estiu. Altres com el joc de la tella, també denominat estràngol, té molts seguidors al poble i es juga molt sovint durant tot l'any.

Juntament amb tot això, jo també destacaria, em primer lloc, per què puc donar fe de l'existència d'un vocabulari molt ric d'expressions camperoles i d'altre tipus que he sentit sobretot a les persones majors, i que quasi mai no he escoltat a altres parts. Són paraules mallorquines -totalment correctes- en perill d'extinció i per a les quals poc es treballa dins l'àmbit de les institucions responsables de la seva conservació.

Tot aquest bagatge que encara guarda i conserva Son Macià, estic plenament convençut que n'és un tresor de valor incalculable del qual disposam tots els que vivim dins el terme de Manacor, cosa que difícilment trobarem en altres parts.

Son Macià, 13 d'abril de 2002

BIBLIOGRAFIA

(1)Garau, T : Història de Son Macià. Lleonard Muntaner Editor. Palma. 1995